

Ammen og Mercutio – to sprog i samme stykke

NIELS BRUNSE

I første akt af *Romeo og Julie* har Shakespeare anbragt to monologer, der giver to af de vigtigste bipersoner lejlighed til at træde frem og træde i karakter. Julies amme har sin "dueslagsmonolog" i scene 3, Romeos ven Mercutio har sin monolog om "Dronning Mab" i scene 4 – de kommer altså ganske tæt på hinanden og minder på mange måder om hinanden. Begge personer har et gudbenådet snakketøj, begge monologerne er de rene showstoppere, der næsten altid fanger hos et publikum, begge monologerne bremser af de andre personer på scenen, der har fået nok: Fru Capulet standser Ammen med et "Enough of this", og Romeo standser Mercutio med et "Peace, peace, Mercutio, peace!"

Man kunne altså godt tro, at monologerne var skåret over samme læst, og at de to personer var to alen af ét stykke. Men sådan er det slet ikke. Ud over den forunderlige individualitet, som kendetegner *alle* Shakespeares figurer, er der nogle helt klare forskelle i deres måde at bruge sproget på, deres tone, om man vil.

Ammen sætter af fra spørgsmålet om hvor gammel Julie egentlig er:

(...)

Come Lammas-eve at night shall she be fourteen.
Susan and she – God rest all Christian souls! –
Were of an age. Well, Susan is with God,
She was too good for me. But as I said,
On Lammas-eve at night shall she be fourteen,
That shall she, marry, I remember it well.
'Tis since the earthquake now alevn years,
And she was weaned – I never shall forget it –
Of all the days of the year, upon that day;
For I had then laid wormwood to my dug,
Sitting in the sun under the dove-house wall.

My lord and you were then at Mantua –
Nay, I do bear a brain – but as I said,
When it did taste the wormwood on the nipple
Of my dug, and felt it bitter, pretty fool,
To see it tetchy and fall out with'dug!
'Shake!' quoth the dove-house; 'twas no need, I trow,
To bid me trudge.
And since that time it is alevn years,
For then she could stand high-lone; nay, by th'rood,
She could have run and waddled all about;
For even the day before, she broke her brow,
And then my husband – God be with his soul,
'A was a merry-man – took up the child.
'Yea,' quoth he, 'dost thou fall upon the face?
Thou wilt fall backward when thou hast more wit,
Wilt thou not, Jule?' And by my holiday,
The pretty wretch left crying, and said 'Ay'.
To see now how a jest shall come about!
I warrant, and I should live a thousand years,
I never should forget it: 'Wilt thou not, Jule?' quoth he,
And, pretty fool, it stinted, and said 'Ay'.

I min oversættelse kom det til at lyde sådan:

Godt eller ej, til Petri Lænkefest
om aftenen blir hun fjorten. For Susanne
og hun, ok ja, de var jo lige gamle.
Ja Herregud, Susanne er hos Gud,
hun var for god til mig. Men som jeg sagde,
til Petri Lænkefest, der blir hun fjorten,
vist gør hun så, det glemmer jeg skam ikke.
Nu er der gået elleve år fra dengang,
vi havde jordskælv – åh, det husker jeg –
det var præcis den dag, af alle dage,
da hun blev vænnet fra, hun fyldte tre;
jeg sad i solen op ad dueslaget

og havde gnedet malurt på mit bryst.
 Og I og herren var i Mantua –
 ja, tænk hvad man dog husker! – men som sagt,
 da ungen smagte malurt på min vorte
 og mærked den var bitter, stakkels kræ,
 så slap hun patten og blev rigtig arrig.
 Kraaks! sagde dueslaget, og mon ikke
 jeg ku få taget benene på nakken!
 Det ligger elleve år tilbage, ved jeg,
 dengang ku hun jo allerede stå –
 ved Gud, hun tullede rundt på egne ben,
 for dagen før, da slog hun jo sin pande,
 min salig mand, Gud glæde ham, han var
 en lystig sjæl, han samlede ungen op.
 “Nå,” sagde han, “der faldt du vist på næsen,
 men du skal nok få lært at lægge dig
 på ryggen, ikke, Julle?” – Tænk engang,
 det lille myr blev stille og sa’ “Jo.”
 Der kan man se, hvor spøg kan blive alvor!
 Hvor gammel jeg end blir, jeg glemmer ikke,
 hvordan han lo og sagde “Ikke, Julle?”
 Og hun holdt op at græde og sa’ “Jo.”

Ammen taler – ligesom senere Mercutio – på blankvers. Det stiller i sig selv mange krav til oversættelsen, men de andre karaktertræk ved monologen må heller ikke glemmes. Et særligt lille versproblem er den ufuldstændige linje ca. midtvejs: “To bid me trudge.” Somme tider hos Shakespeare markerer den slags inkomplette vers en dramatisk pause, et ophold, hvor der sker et eller andet stumt mellem personer; og somme tider betragtes de som spor efter en stryging i teksten, hvorefter femfodskabalen så bare ikke er gået op. Jeg har valgt at betragte stedet her som hørende til den sidste kategori, så der ikke er noget til hinder for at fylde verset ud på dansk – men under alle omstændigheder er det et blandt mange fingerpeg om, at Ammens tonefald er alt andet end *formfuldendt*.

Hendes tale er fuld af spontane digressioner: hun bliver rørstrømsk, når hun kommer til at tænke på sin døde datter Susan(ne) og sin døde mand, de skal lige have en lille gudelig bemærkning med på vejen, og hendes bandeord er også pæne og gudelige: “by th’rood” (ved Korsets træ), “by my holidam” (egl.

ved min helligdom, men folkeetymologisk misforstået som *holy dame*, dvs. jomfru Maria) – og hun kan blive helt forundret over hvor godt hun selv husker: “Nay, I do bear a brain”. Desuden er monologen præget af gentagelser og af citeret direkte tale. Det er tydeligvis et *folkeligt* tonefald, man hører her.

Alt det skulle gerne kunne mærkes i oversættelsen. De gudelige eder er repræsenteret ved “Herregud” og “ved Gud”, rørstrømskheden ved “ok ja” (i den hjertesukkende betydning, se “ok” i Ordbog over det Danske Sprog, bet. 1) og “Gud glæde ham”. “I do bear a brain” er blevet til “ja, tænk hvad man dog husker”, fordi “man” i betydningen “jeg” er typisk for dansk folkeligt sprog, og gentagelserne er medtaget så ordret som muligt, ligesom den citerede direkte tale stadig er citeret.

Her er der ét sjovt problem, nemlig sætningen “Shake! quoth the dove-house”. Selv dueslaget giver altså lyd fra sig – under jordskælvet – og citeres af Ammen. Ordet *shake* glosseres tit som “rub dig” el.lign., men det er nok noget af en cirkelslutning. Ordet viser klart hen til et fysisk fænomen: dueslaget *ryster* under jordskælvet, det ytrer sig ikke i fikse ordspil. Det er nærliggende at tænke, at Ammen slet og ret gengiver den lyd, hun hørte, da dueslaget skælvede. Og hvordan lyder så en spinkel træbygning, der er ved at styrte sammen under et jordskælv?

Shakespeares tid var ikke forvænt med onomatopoeitika, men i dag, efter tegneseriernes indtog i kulturarven, er vi alle fortrolige med ord som *vroom*, *boinng* eller *skvusj*. “Shake!” kan med lidt god vilje læses som et lydmalende ord (især når man tænker på, at det berømte godt-brølt-løve-løvebrøl i “En skærsommernatsdrøm” gengives med et fattigt “Oh” i folioudgaven). Altså: “Kraaks!” på dansk. Det er en heftig lyd, lige til at efterligne, og ingen vil være i tvivl om at den kan få en til at tage benene på nakken, ordspil eller ej.

Summa summarum: Ammens måde at tale på er spontan, ustruktureret, efterlignende i stedet for refererende; hun kan ikke hierarkisere sine indfald, men bringer sine associationer på bane øjeblikkelig – det er altsammen folkelige træk, og jeg har forsøgt

at gengive dem med den samme løse og sludrevorne grammatik på dansk.

Mercutio har et helt andet forhold til det at tale. Som ung adelsmand har han sikkert fået banket hovedet fuldt af de latinske klassikere (det gjaldt både i renæssancens Italien og i Shakespeares England), og hans monolog er helt anderledes bygget op. Den tager sit stikord fra en bemærkning af Romeo om at drømme, og så går det ellers løs:

O then I see Queen Mab has been with you:
 She is the fairies' midwife, and she comes
 In shape no bigger than an agate-stone
 On the forefinger of an alderman,
 Drawn with a team of little atoms
 Over men's noses as they lie asleep.
 Her chariot is an empty hazel-nut,
 Made by the joiner squirrel or old grub,
 Time out a' mind the fairies coachmakers:
 Her waggon-spokes made of long spinners' legs,
 The cover of the wings of grasshoppers,
 Her traces of the smallest spider web,
 Her collars of the moonshine's wat'ry beams,
 Her whip of cricket's bone, the lash of film,
 Her waggoner a small grey-coated gnat,
 Not half so big as a round little worm
 Pricked from the lazy finger of a maid.
 And in this state she gallops night by night
 Through lovers' brains, and then they dream of love,
 O'er courtiers' knees, that dream on cur'sies straight,
 O'er lawyers' fingers, who straight dream on fees,
 O'er ladies' lips, who straight on kisses dream,
 Which oft the angry Mab with blisters plagues,
 Because their breaths with sweetmeats tainted are.
 Sometime she gallops o'er a courtier's nose,
 And then dreams he of smelling out a suit;
 And sometime comes she with a tithe-pig's tail
 Tickling a parson's nose as 'a lies asleep,
 Then he dreams of another benefice.
 Sometime she driveth o'er a soldier's neck,
 And then dreams he of cutting foreign throats,
 Of breaches, ambuscadoes, Spanish blades,
 Of healths five fathom deep; and then anon
 Drums in his ear, at which he starts and wakes,
 And being thus frightened, swears a prayer or two,

And sleeps again. This is that very Mab
 That plats the manes of horses in the night,
 And bakes the elf-locks in foul sluttish hairs,
 Which, once untangled, much misfortune bodes.
 This is the hag, when maids lie on their backs,
 That presses them and learns them first to bear,
 Making them women of good carriage.
 This is she –

– men her afbryder Romeo ham. I min oversættelse kom det til at se sådan ud:

Åh, det var Dronning Mab, der var hos dig:
 den lille alfe-jordemor, der kører,
 så klejn af skikkelse som en agat
 i ringen på en rådmands pegefinger,
 med forspand af de allermindste fnug
 hen over næsen på os, når vi sover.
 Karetten er en hasselnød, udhullet
 af Snedker Egern eller Mester Orm,
 som jo fra gammel tid har bygget vogne
 til alferne. De fine hjul har eger
 af edderkoppeben, græshoppevinger
 er vognens tag, hver rem er spindelvæv,
 trækselerne er klare månestråler,
 et fårekylingben er piskeskafet,
 med snært af støvgran, kusken er en myg,
 en lille gråklædt en, ja, mindre end
 de maddiker, der gror i dovne fingre.
 Hun kører i sin stads nat efter nat
 igennem hjernen på forelskede
 – så drømmer de en drøm om kærlighed –
 ad hofnænds knæ: de drømmer om at knæle;
 ad prokuratorfingre, så de drømmer
 om honorarer; hen ad damers læber,
 så drømmer de om kys, hvis ikke Mab
 blir vred og sætter grimme vabler på dem,
 når de har dårlig ånde af konfekt.
 Snart kører hun på næsen af en hofmand,
 som drømmer om at lugte en fidus;
 snart kommer hun med halen af en gris
 og kilder næsen på en præst, der sover,
 så drømmer han om fede præstekald.
 Snart ruller hendes vogn hen over halsen
 på en soldat, der drømmer om at hugge

i andres hals, om baghold og belejring,
 Toledoklinger, favnedybe bægre;
 hun trommer ham i øret, så han vågner
 forskrækket op og bander et par bønner
 og falder hen igen. Og det er Mab,
 som filtrer hestemankerne om natten
 og fletter knuder i uoplejet hår,
 som varsler uheld, når de redes ud.
 Hun er den mare, der om natten rider
 de unge piger for at lære dem
 hvordan de først må hoppe for at føle.
 Og hun er den –

Nok er det (engelsk!) folkløse, Mercutio her genfortæller, men tonen, måden at gøre det på, er ikke spor folkelig. For det første er hele monologen meget klart struktureret: først beskrives Dronning Mab og hendes ekvipage, derefter beskrives de mennesker, hun sætter drømme i hovederne på. For det andet er her ingen digressioner og tilfældige associationer, men en stramt styret fremstilling, der undgår ensformighed og gentagelser ved sin varierede grammatik.

Anden halvdel af monologen varierer modellen "og så drømmer han" på mange måder: "and then they dream", "that dream... straight", "who straight dream", osv., helt ud i konstruktioner på kanten af det tilladelige i engelsk: "because their breaths with sweetmeats tainted are". Det er latinen med dens friere ordstilling og retoriske variationsrigdom, der spøger bag det engelske, og lignende variationer må til på dansk, så vidt metret og forståeligheden tillader det.

Mercutio har desuden et meget større ordforråd end Ammen ("ambuscadoes", baghold, forekommer kun dette ene sted hos Shakespeare; tilsvarende er "Toledoklinger" på dansk, som gengivelse af "Spanish blades", et ord lidt ud over det sædvanlige), og når han begynder på sine ordspil, er de både slibrige og raffinerede.

Grunderet om det dobbelttydige "bear" i monologens slutning (bære, som en hest bærer en byrde, og føde, som en kvinde føder et barn) findes "women of good carriage" (med adskillige dobbelttydigheder: kvinder med god kropsholdning/opførsel, kvinder der er gode til at bære/føde børn, eller sågar noget

med kvinder og kareter) og den skjulte hentydning til ordet *nightmare* i "the hag, when maids lie on their backs..." (hvilket jo også er dobbelttydigt: søvn eller sex?); *night-mare* spiller i al sin skjulthed på endnu en dobbelttydighed: det engelske "mare" kan både betyde *mare* og (en) *hoppe*, og så er vi endnu engang fremme ved en kobling mellem kvinder og heste.

Hele dette væv af underfundige ekkoer, så typisk for Shakespeares ordkunst, må nødvendigvis sættes anderledes sammen på dansk; jeg gik ud fra ridemetaforen i mare-ridt og greb de tvetydigheder jeg kunne finde i omegnen af den. Der er måske et par kælderetager mere i originalens underfundighed, men det er svært at finde noget bedre på dansk, og i hvert fald demonstreres det, at Mercutio, også når han er ekvivok, er en mere raffineret sprogbruger end Ammen med hendes almuevits om at falde på næsen eller lægge sig på ryggen.

Når man sammenligner de to personers sprog, er der endnu én ting der falder i øjnene. Socialisationsteoretikere hævder, at evnen til at udsætte sin behovstilfredsstillelse er karakteristisk for overklassen, mens den umiddelbare tilfredsstillelse af et behov er karakteristisk for underklassen.

Mercutios behov er godt gemt i hans monolog: det er at få de andre, især Romeo, med på en af de dueller på vid og vitser, som han elsker. Men for at fængsle de andres opmærksomhed og erobre situationen begynder han at fortælle en slags eventyr uden nogen tydelig anledning – mystifikationen er hans våben. Han bruger et par snese verselinjer, før han begynder på sine ordspil igen (men ak, kun for at blive affejet af Romeo).

Ammens behov er at varme sig ved sine minder og sin egen sentimentalitet, og hun giver efter for det øjeblikkelig, midt i en sætning, om så skal være.

To personlighedstyper, to sprog – tonefald er andet og mere end stil.

Note

Originalteksten er citeret efter: *Romeo and Juliet*, ed. G. Blakemore Evans, The New Cambridge Shakespeare, 1984, p. 70-72 og 77-79. Oversættelsen er citeret efter: *Hamlet / Romeo og Julie / Kong Lear*, oversat af Niels Brunse, Gyldendal, 1997, p. 196-197 og 202-203.